

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Ніна Федорівна Федорова,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу моніторингу обдарованості дітей та молоді Інституту обдарованої дитини НАПН України, м. Київ

УДК 37.013.74

Микола Миколайович Дроботенко,

науковий кореспондент Інституту обдарованої дитини НАПН України, президент МБО «Фонд сприяння розвитку здібної та обдарованої молоді», м. Київ

ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ В ІСПАНІЇ

Автори статті аналізують діяльність Іспанії касательно обучения и становления одаренных детей. Особое внимание обращено на законодательную базу, которая дает возможность обеспечить качественное образование одаренных детей. В Испании семьи, которые воспитывают одаренных детей, находятся под покровительством государства, которое создает особые условия для обучения, воспитания и развития.

Ключевые слова: одаренные дети, обучение, законодательная база, интеллект, талант.

The authors of the article analyze the activities of the state of Spain regarding the education and development of gifted children. Particular attention is drawn to the legislative framework, which provides an opportunity to guarantee the quality education for gifted children. In Spain, families that raise gifted children are under the protection of the state, and children are given special conditions for education, training and development.

Key words: gifted children, legislative framework, intellect, talent.

Освітнє законодавство Іспанії

Королівський указ «Управління освітою учнів з особливими освітніми потребами» № 696/1995 регламентує навчання обдарованих студентів і створення необхідних заходів для забезпечення якісної освіти за допомогою надання ресурсів, засобів та необхідної підтримки, а також участь батьків у прийнятті освітніх рішень, що будуть впливати на дітей. Наведемо деякі важливі для України, на нашу думку, статті цього нормативного акта.

Принципи і загальні положення

Стаття 1. Сфера застосування.

Мета Королівського указу полягає в регулюванні умов освіти для учнів з особливими потребами, тимчасовими чи постійними, що пов'язані з загальноосвітньою школою через особисті причини: надто розвинені чи, навпаки, відсталі розумові здібності, моторні та сенсорні особливі характеристики.

Стаття 3. Виявлення та оцінювання потреб інтелектуально обдарованих учнів.

Органи управління освітою мають створити необхідні заходи для виявлення інтелектуально обдарованих учнів та оцінити конкретні освітні потреби для молодшого віку учнів.

Стаття 4. Способи освітньої допомоги.

Спеціальна увага у процесі навчання обдарованих учнів розпочинається з моменту виявлення їхніх потреб. Незалежно від віку, освіта має бути спрямована на всебічний та гармонійний розвиток здібностей. Влада визначила умови діяльності освітніх закладів з метою забезпечення адекватної освіти обдарованим студентам, а також критерії, за якими навчальні заклади можуть розробляти конкретні програми для інтенсифікації навчання.

Стаття 5. Рекомендації.

Якщо навчання у звичайних загальноосвітніх школах буде недостатнім, щоб адекватно реагувати на освітні потреби і розвиток обдарованих студентів, то спеціальні освітні центри будуть надавати допомогу в межах регулярного процесу навчання.

Стаття 6. Реєстрація послаблення заходів щодо тривалості освіти на різних рівнях та етапах для інтелектуально обдарованих учнів.

Стаття 7. Загальні критерії для скорочення тривалості навчального процесу на різних рівнях, ступенях і класах для інтелектуально обдарованих учнів.

1. Скорочення тривалості навчання для інтелектуально обдарованих дітей на різних рівнях освіти та долучення їх до курсу вище, що відповідає їхньому біологічному віку. Такий метод можна використовувати не більше трьох разів у базовій освіті та лише один раз після завершення обов'язкової освіти. Однак можуть бути винятки, якими буде займатися Міністерство освіти

2. Скорочення курсу може відбутися лише з дозволу батьків.

Стаття 9. Участь батьків.

Батьки, сім'ї та опікуни матимуть безперервний доступ до рішень, що стосуються перебування їхніх дітей у навчальних закладах як до початку реєстрації, так і упродовж навчального процесу, особливо якщо це стосується умов зарахування. У будь-якому випадку батьки або опікуни мають можливість обирати навчальний заклад для зарахування дітей з особливими освітніми потребами до категорії тих, що відповідають особистим уподобанням та фінансовій спроможності, щоб гарантувати адекватну якість освіти.

Стаття 10. Увага до освіти.

Наданню освітньої допомоги для учнів, які мають особливі потреби, пов'язані з інтелектуальним розвитком, необхідно приділяти особливу увагу. Це стосується збалансованого розвитку різних видів здібностей на різних етапах навчання.

Стаття 11. Оцінювання та заходи.

Міністерство освіти і науки буде визначати процедури для оцінювання особливих освітніх потреб, пов'язаних з особливим інтелектуальним розвитком, а також масштабів і заходів, які необхідно застосовувати для їхнього відповідного впровадження та розу-

міння. З огляду на це, оцінювання буде здійснюватися професіоналами зі спеціалізованою підготовкою.

Кінцеве положення. Цей королівський указ видає у ст. 149 Уставу, а також у праві на компетенцію держави у питаннях регулювання умов отримання, видачі академічних і професійних кваліфікацій на території Іспанії.

Наказ «Про оцінювання учнів з особливими освітніми потребами та регулювання процедури проведення психологічного оцінювання» від 14 лютого 1996 р. передбачає встановлення критеріїв для навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Наказ від 24 квітня 1996 р. регулює умови, порядок забезпечення навчання, період обов'язкового шкільного навчання для учнів з особливими освітніми потребами.

Королівський наказ № 943/2003 від 18 червня регламентує умови для скорочення тривалості навчання на різних рівнях та етапах освітньої системи для інтелектуально обдарованих дітей.

Для фінансування навчання обдарованих дітей Міністерство освіти і науки пропонує стипендії для студентів з особливими освітніми потребами, до групи яких належать і обдаровані діти.

У законі «Про якість освіти» № 10/2002 зазначено, що однією з головних цілей – отримати висококваліфікованих спеціалістів. Система освіти має бути гнучкою, пристосованою до індивідуальних відмінностей у можливостях, потребах, інтересах і темпах зрілості.

Цей закон має декілька статей, що стосуються обдарованих.

Глава V. Щодо спеціальної освіти

Стаття 36.1. Йдеться про те, що «система освіти буде мати необхідні ресурси для учнів з особливими освітніми потребами».

Стаття 36.2. Цей розділ наголошує, що «увага до учнів з особливими освітніми потребами буде починатися від моменту їх ідентифікації. Для цього існують освіти послуги, необхідні для стимулювання та заохочення розвитку серед учнів. Адміністрація освіти має забезпечити шкільну освіту для обдарованих дітей».

Іспанська система освіти також акцентує на різниці між інтелектуальною обдарованістю та чеснотами, з якими можна її сплутати, серед яких талант, творчість, раннє дозрівання, яскравість, виключність.

Талант. Фахівці, які займаються виявленням обдарованих можуть зіткнутися з феноменом таланту. Однак попри те, що талановиті особистості мають задатки до оброблення інформації будь-якого змісту, вони виявляють співіснування таких пізнавальних елементів, що роблять їх особистостями, які можуть займатись вивченням певної конкретної вузькоспеціалізованої теми. Інтелектуальна структура талановитої особистості буде неповною порівняно з показником обдарованих, які мають більш універсальний інтелект. Талант може виявлятися як: логіко-математичне мислення, високорозвинені вербальні здібності, творчість, лідерство, розв'язання конкретних наукових

завдань, моторні навички, задатки та здібності до художнього мистецтва:

а) *талант* виявляється як «високий загальний інтелектуальний рівень» (конвергентне мислення). Носіїв такого таланту можна охарактеризувати загальною адаптивністю, здатністю концентруватися, правильним вибором методу діяльності, міцною структурою знань тощо. Рівень соціалізації та емоціональних змін середній і зазвичай свідчить про нормальний для цього віку соціальний статус розвитку;

б) *талант до творчості*. У талановитих людей часто з'являються цікаві ідеї, але не вистачає методи для їх розробки;

в) *талант до керівництва* (бути лідером). Це особистості зі сильними керівними здібностями, чітко вираженим соціальним інтелектом, що дозволяє їм легко діяти в будь-якій сфері;

г) *талант у сфері конкретних наукових навичок*. Наявність такого таланту свідчить про високу виробничу діяльність в одній або декількох конкретних сферах. Вони також не мають проблем, пов'язаних із соціальною сферою й емоціональною зрілістю, адже їхній розвиток відповідає розвитку однолітків;

д) *талант у сфері психомоторних навичок*. Зазвичай людям з розвиненими спортивними навичками чи здібностями до танців властиві гнучкість, витривалість, швидкість, координацію. Такі діти мають нормальну соціалізацію.

Творчість визначають як здатність людини розв'язувати важливі проблеми багатогранно різними способами. У 1950-х рр. було проведено дослідження присвячене творчості, за результатами якого визначено чотири змінних, що є більш відповідними творчості:

- свобода, здатність генерувати значну кількість ідей та використовувати багато підходів;
- гнучкість, що передбачає вміння швидко реагувати на проблеми, наявні в різних сферах, що зумовлено широким світоглядом;
- розвиток, тобто вміння додавати елементи або деталі до задумів, що вже існують, причому вносити зміни в деякі елементи, а також навички до обробки значних масивів інформації;
- оригінальність – важлива характеристика творчості, яка передбачає осмислення ідеї, розуміння того, що кожен знаходить рішення проблем по-різному з-поміж безлічі варіантів.

Концепція творчості властива обдарованим. Особистість може бути творчою, не будучи обдарованою, однак не навпаки.

Мистецтво – не єдиний засіб вираження у творчості, адже є й інші, не менш дієві, способи, через які може виявлятися потенціал творчості.

Рання зрілість. Діти з ранньою зрілістю швидше за однолітків демонструють характеристики поведінки, притаманні дітям більш старшого віку.

Яскравість. Цей термін застосовують для характеристики осіб, які мають вищі інтелектуальні показники порівняно з іншими суб'єктами їх оточення. Яскраві особистості демонструють значні академічні

досягнення та мають можливість зберігати й обробляти в пам'яті більше інформації.

Винятковість є досить двозначною концепцією. Її можна застосовувати до людей, які відхиляються від середнього показника як вище, так і нижче. Винятком можуть бути люди з психологічними недоліками або обдаровані.

У пошуку та визначенні обдарованості іспанські спеціалісти здебільшого покладаються на досвід США, зокрема беруть за основу праці психолога Стенфордського університету Л. Термана. Він трактує інтелект та обдарованість як здатність мислити абстрактно і одним із перших застосував тести для визначення IQ.

Обстеживши, на початку ХХ ст. понад 1500 дітей з IQ вище 135, Л. Терман дослідив можливості їхнього інтелекту, особистісні характеристики та інтереси. У подальшому було визначено, що люди з такими показниками в 10 разів імовірніше ставали випускниками університетів, ніж їхні однолітки. Також результати цього дослідження підтвердили, що більшість дітей з IQ вище 135 увійшли до списку «Хто є ким в Америці», і майже 90 % з них, досягли найвищих професійних вершин.

Деякі вчителі та психологи дотримуються такої класифікації для опису різних рівнів інтелектуальної обдарованості:

- блискучий розум (не вистачає інтелектуальної обдарованості): IQ більше 115 – це 16 % всього населення;
- помірний інтелектуальна обдарованість: IQ більше 130 – це 2,0 % населення;
- висока інтелектуальна обдарованість: більше 145 IQ – це 0,1 % населення;
- виключна інтелектуальна обдарованість: IQ більше 160 – це 0,003 % населення (1 людина на 30 000).
- глибока інтелектуальна обдарованість: більше 175 IQ – це 0,00003 % населення (1 людина на 3 000 000) або близько 2 330 осіб у всьому світі з населенням в 2011 р., що становило 7 млрд людей.

Такі також дослідження проводили в Іспанії. Було досягнуто значних успіхів, особливо щодо визначення обдарованості, проте є багато питань, які й сьогодні залишаються відкритими.

Одним із таких питань є суперечки науковців про те, чи є інтелект спадковим, і якщо так, то як здійснюється його передача від батьків до дітей та які гени за це відповідають. Також було виявлено закономірність, що діти з високим інтелектуальним потенціалом мають чутливіх, доброзичливих батьків, які дають їм можливість виражати себе. Розуміння та підтримка замість жорстких правил стимулюють творчий підхід дітей до розв'язання поставлених задач.

Іспанія, відповідно до рішення Всесвітньої організації з охорони здоров'я (ВОЗ), визнає обдарованою особистість, яка має IQ вище 130. Однак виявити обдаровану дитину досить непросто. Лише 2 % дітей мають такий показник, або перевищують його.

До того ж, половина з них – це неспокійні діти з низькою успішністю у навчанні.

Якщо обдарованість вчасно не виявити, то дитина швидко почне відчувати нудьгу під час навчання у навчальному закладі. Проблемою є також те, що вчителі можуть не помітити талант і підвищений інтелектуальний потенціал учня. Іспанські спеціалісти визначають такі характеристики, притаманні обдарованості:

- інтелектуальний потенціал вище середнього, хоча це не обов'язково високі показники IQ; дослідження показали, що часто високих результатів досягають після зацікавленості на навчальних заняттях;
- висока зацікавленість у певних завданнях; обдаровані діти витрачають більше енергії на певний вид діяльності або розв'язання будь-якої конкретної проблеми. Зазвичай такий показник не виявляється під час навчання та батьки мають можливість для спостереження подібного типу поведінки;

- високий рівень творчості; обдаровані люди зазвичай в усьому виявляють оригінальність, незвичайність.

Попри загальне розуміння, виникає проблема: як виміряти її показник? Відомо, що кількісні характеристики не будуть продуктивними, але надійним індикатором творчості є поезія, танці, ігри, наукові експерименти, створення костюмів тощо. В Іспанії визначено поведінкові характеристики обдарованих або потенційно обдарованих дітей:

- загальні інтелектуальні здібності, а також конкретні академічні схильності;
- постійна готовність до пошуку нових знань (її нелегко відволікти від цього);
- швидкість засвоєння нової інформації;
- демонстрація виняткових досягнень у будь-якій сфері;
- творче, продуктивне мислення;
- застосовування здобутих знань в одній галузі до іншої;
- здатність пропонувати значну кількість варіантів розв'язання проблеми;
- відважність на обґрунтований ризик;
- лідерство та відповідальність;
- талант до зображувального мистецтва, де спостерігається оригінальність ідей, методів і форм художнього самовираження;
- свобода від впливу батьків і вчителів;
- володіння психомоторними навичками;
- використання загальних матеріалів для знаходження творчих рішень;
- високі спортивні показники;
- швидкість засвоєння фізичних вправ та їх виконання більш правильно, ніж у однолітків;
- збереження уваги протягом навчального часу над певною проблемою або під час розгляду тієї чи іншої теми;
- нудьга під час розв'язання повсякденних, одноманітних завдань;
- схильність до самостійної діяльності (можлива незначна допомога сторонніх).

Офіційного визначення обдарованості в Іспанії не існує.

Можливі напрями обдарованості

Лінгвістична обдарованість. Цей вид обдарованості виявляється в тому, що діти починають розмовляти в ранньому віці, можуть писати, читати, складати та розгадувати кросворди.

Музична обдарованість. Діти з таким типом обдарованості легко вчаться співати та відтворювати ноти.

Логіко-математична обдарованість. Діти цікавляться моделями, категоріями, співвідношеннями, арифметикою, стратегією гри, експериментами.

Візуально-просторова обдарованість. Виявляється у схильності виготовляти фотографії та малюнки, легкому розв'язанні головоломок, захопленні конструктивними іграми, архітектурою.

Кінестетична обдарованість. Характеризується підвищеною здатністю сприймати через тілесні відчуття. Представниками такого типу обдарованості є спортсмени, танцюристи, різьбярі.

Внутрішньо особистісна обдарованість. Діти з таким видом обдарованості мають почуття власної гідності та виражені високорозвинені духовні якості.

Міжособистісна обдарованість. Наділені таким типом обдарованості діти мають значний лідерський потенціал, вміють спілкуватися та розуміють почуття інших людей.

Види обдарованих

Професор Університету Гренади Р. Сальгеро, дослідження якого стосуються еволюційної психології й освіти, провів дослідження обдарованих дітей і виділив два типи обдарованих дітей:

- перший – творчо обдаровані діти. Вони мають розвинене почуття гумору, рухливі та непосидючі, проявляють себе виразно в науковій діяльності. Окрім того, необхідно наголосити на їхній маргінальності, оригінальності ідей, бажанні та вмінні сперечатися. Виявлення творчої обдарованості є складним процесом, адже загальноприйняті тести не є ефективним, тому необхідно використовувати інші методи визначення обдарованості, наприклад Торенс-тест творчого мислення (ТТТС);

- другий – обдаровані з високим рівнем IQ. Таких дітей з IQ близько 140 ідентифікують як дітей, з високим потенціалом. У межах цього типу обдарованості можна виокремити три підгрупи: 1) обдаровані з IQ 140; 2) комунікативно обдаровані; 3) обдаровані з прискореним розвитком.

Обдаровані з IQ 140. Таких дітей можна назвати впевненими у собі. Вони мають критичну позицію щодо однолітків. Сміливі та цілеспрямовані в діяльності, часто нетерплячі, але здатні залишатися спокійними в напруженій ситуації. Успіх дій таких дітей підкріплюється рівнем їхнього інтелекту, самовпевненістю, здатністю відважуватись на ризик. Ще однією характерною рисою таких дітей є вміння залишатися активними протягом тривалого проміжку часу, вони потребують менше часу на сон ніж однолітки.

Комунікативно обдаровані. Діти з таким типом обдарованості схильні до емпатії та менш спонтанні

у власних діях. Вони легко можуть увійти в положення іншого та зрозуміти його позицію, вміють змінювати поведінку, грати роль, наділені високою емоційною чуттєвістю, самостійністю. У них високо розвинене почуття дружби, завжди прагнуть дійти компромісу, зробити так, щоб всі були задоволеними. З огляду на це, вони часто здобувають популярність серед однолітків і стають неформальними лідерами групи, але не намагаються домінувати. На відміну від попереднього типу обдарованості, такі діти бояться невдач і тому рідко відважуються на ризик. Вони самодисципліновані та використовують енергію для досягнення успіху. Діти з таким типом обдарованості – реалісти, що надає їм перевагу над іншими типами обдарованості. Вони мають більше можливостей пов'язати теорію з реальністю.

Обдаровані з прискореним розвитком. Значна кількість дітей, які належать до цієї підгрупи, мають серйозні розлади особистості, а в деяких випадках схильні до шизофренії. Вони ховаються за інтелектуальною діяльністю, це дає їм можливість жити нормальним життям. Часто такі діти відчувають труднощі в спілкуванні з однолітками, страждають від емоційних розладів. Навчаються особистості з такими характеристиками швидко, сприймають складний матеріал на належному рівні. Вони завжди висловлюються точно. У ранньому віці ці діти мають значний запас знань з різних галузей, через що виникають труднощі в спілкуванні з однолітками, які не розуміють їх. Таким чином, вони виявляються ізольованими.

Вікові етапи обдарованості

В Іспанії було проведено спеціальне дослідження, що мало на меті визначити проблеми, які можуть виникати на шляху обдарованої особистості на етапах її життя. Розвиток інтелектуально обдарованих дітей спеціалісти ділять на три етапи.

Перший етап – обдароване немовля. Швидко розвивається у процесі виховання та взаємодії з навколишнім середовищем. Воно більш чутливо реагує на візуальну і слухову стимуляцію. У цей період діти мають фотографічну пам'ять. Комунікативний розвиток обдарованої дитини на цьому етапі часто буває передчасним, словниковий запас вони мають значно ширший і виразніший ніж у пересічної дитини. Особливо важливу роль для цього етапу обдарованості відіграє родина, адже лише вона може забезпечити відповідні стартові можливості для належного розвитку інтелектуальних здібностей дитини. Іспанські науковці з'ясували, що почерговість народження впливає на обдарованість дітей. Первісток часто зазнає більш значного впливу матері, його реакції на навколишнє середовище більш яскравий порівняно з дітьми, народженими пізніше.

Другий етап – підлітковий період, який є складним у житті людини, особливо для обдарованих дітей, оскільки в цей час відбуваються значні зміни. Це час, коли молоді люди заглиблюються у власні думки та переживання. В цей період формуються їхні судження з різних понять, соціальні та моральні цінності, що

згодом закріплюються. Підсилюється роль батьків у вихованні та відіграє вирішальну роль, адже відсутність підтримки в цьому віці може призвести до часткової або повної втрати інтелектуальних здібностей, а також віри в себе. Часто діти кидають навчання, попри високий рівень IQ. Обдарована молодь, якщо і не має проблем з однолітками, то надає перевагу спілкуванню зі старшими людьми або з тими, у кого аналогічний інтелектуальний розвиток.

Третій етап – це зрілість. Обдаровані, особливо, якщо отримали гарну освіту, легко отримують хорошу високооплачувану професійну діяльність. Таких людей колеги шанують за високий потенціал та якісне виконання завдань. Однак, якщо в підлітковому віці обдарована дитина покинула навчання, то в майбутньому ймовірніше буде займатися діяльністю, що не потребує спеціалізації, де зустрінеться з проблемами визнання себе у суспільстві. Високий рівень IQ ще не є гарантією успіху в житті, проте професіонали з виятковими здібностями потрібні в усіх галузях.

Роль сім'ї у розвитку обдарованої дитини

Сім'я є основним елементом у процесі виявлення обдарованих дітей, оскільки члени родини мають найбільший доступ та можливість впливати на дитину, а також виявити певні особливі здатності. До того ж, діти залежні від батьків, оскільки ті допомагають долати складні ситуації в житті, особливо якщо їх діти обдаровані та виявляють інтелектуальну цікавість до всіх видів інформації, а вона може дезорієнтувати чи вивести з емоційної рівноваги.

У навчальному закладі дитина може зіткнутися з нерозумінням однолітків, оскільки особливі здібності можуть здатися чимось «дивним», «поганим». Обдаровані діти не знають як їм діяти в такій ситуації, а тому стають беззахисними. Через це вони можуть замкнутися в собі і не спілкуватися з батьками та вчителями. Також обдарована особистість може почати відчувати провину за характерні особливості, сприймати свій дар як щось погане.

Батьки мають запобігти цьому і вчасно пояснити дітям, що інтелект є силою, якої не потрібно соромитись. Якщо батьки подбають про вищезазначене, то дитина буде розвиватися з почуттям самоповаги та впевненості. Отже, підтримка та розуміння батьків відіграють важливу та визначальну роль у процесі становлення особистості.

Іспанські вчені виявили таке: якщо члени родини дізнаються, що їхня дитина обдарована, то вони по-різному на це реагують: намагаються дати їй більше навантаження, додаткових занять, наймають репетиторів, щоб дитина могла повноцінно розвивати потенціал або, навпаки, будуть намагатися приховати ці вияткові здібності для захисту від можливих проблем.

Обдаровані діти мають особливі характеристики, що відрізняються залежно від схильностей кожної особистості та індивідуальних особливостей. Потрібно пам'ятати, що інтелектуально обдарованим також потрібна любов та емоційність. Під час планування додаткових занять та участі в різних заходах батькам

необхідно прислухатися до думки дітей. Часто буває, що батьки формують жорсткий графік і висувають за високі вимоги до власних дітей.

Іспанські спеціалісти виділяють три типи ролі, яку можуть відігравати батьки стосовно власних обдарованих дітей: 1) батьки – партнери; 2) батьки – співучасники; 3) батьки – звичайні батьки.

Батьки – партнери за можливості допомагають вчителям, сприяють розвитку тих якостей обдарованості, що не пов'язані з навчанням. Часто такі люди звертаються до знайомих, які є фахівцями в різних галузях. Ці спеціалісти значно збагачують присутністю освітні заходи і допомагають учителям максимально відповідати на інтелектуальні запити учнів.

Батьки – співучасники часто відвідують навчальний заклад з метою знайомства з учителями. Таким чином, вони прагнуть дізнатись про освітні потреби власних дітей. Вони приділяють значну увагу процесу виявлення обдарованості у дітей, заповнюють анкети, цікавляться інформацією. Беруть участь у збагаченні та урізноманітненні діяльності дитини, а також у спеціальних заходах, проектах. Працюють з дітьми вдома, дають оцінку програмам, за якими навчаються їхні діти.

Батьки – звичайні батьки сприймають власних дітей такими, якими вони є, не намагаючись їх переробити. Вони не примушують дітей виконувати певні завдання. Приділяють багато часу дітям, навчають їх самостійно мислити та формулювати висновки, зокрема значну увагу приділяють умінню розв'язувати поставлені завдання без страху перед невдачею.

Виявлення обдарованих в Іспанії

Виявлення особистостей з високим рівнем інтелектуального потенціалу є важливим для створення освітніх стандартів. Обдарованих дітей з високими показниками інтелектуального розвитку порівняно легко ідентифікувати. Більшість дослідників погоджуються, що виявлення талантів і обдарованості необхідно починати з п'яти років, однак є науковці, які вважають, що обдарованість можна виявити з тринадцяти місяців, спостерігаючи реакції дитини на подразники навколишнього середовища, а не лише за здатностями.

В Іспанії виявленню обдарованості приділяють увагу на всіх етапах навчання. Розглядають можливість виявлення обдарованості батьками, вчителями і друзями-однолітками, хоча останнє слово залишається за фахівцем. Процес виявлення обдарованості може бути *диференційованим* або *індивідуальним*.

Диференційований підхід дає змогу виявити обдарованих особистостей у певних групах відповідно до відмінностей від інших суб'єктів. Це здійснюється згідно з загальними критеріями.

Індивідуальний підхід полягає в аналізі профілю обдарованих дітей, приділяючи особливу увагу конкретним особливим здібностям. Для базової ідентифікації необхідно мати відомості щодо інтелекту, творчості, здібностей та мотивації, а також інформацію, що стосується суб'єктивного оцінювання, показників соціальної адаптації особистості.

Інструменти визначення обдарованості

Процес ідентифікації розподіляють на два етапи: *моніторинг* та *діагностика*. Метою моніторингу є пошук потенційно обдарованих дітей, де необхідним є безпосереднє втручання в освітній процес. Через обмеженість ресурсів для пошуку та брак часу і фінансів важливо використати всі наявні можливості. Наприклад, ознайомити персонал з відомостями про феномен обдарованості; розробити спеціальні тести та запропонувати їх батькам та вчителям для загального використання. Було підраховано, що на першому етапі відбирається 10 % від загальної кількості дітей. До того ж, серед них багато тих, кого оцінювали суб'єктивно. Наступним етапом є діагностика та оцінювання, метою якого є дізнатися про особливості індивідуального розвитку дитини, визначити сферу її знань, вивчити поведінку. На цьому етапі здійснюються складні довготривалі процедури. Інструменти визначення обдарованості розподіляють на об'єктивні та суб'єктивні.

До об'єктивних належать тестування з психометрії, які використовуються досить часто. Їх розподіляють на декілька категорій. Комплексно можуть застосовуватися такі тести, як G-фактор, Cattell, Eysenck, тест Raven, тести індивідуального призначення WIISC-R, WPPSI, Wechsler чи шкала інтелекту Стенфорд-Бінет. Також беруть до уваги шкільні тести та академічні показники, звіти з навчальних закладів, науково-художні конкурси.

Деякі суб'єктивні тести орієнтовані на батьків. Це список характеристик, за яким людина може визначити чи притаманні вони їхнім дітям. Інші тести призначені для використання вчителями, завдяки яким вони можуть вивчати шкали поведінкових особливостей учнів, як, наприклад, опитувальник Renzulli.

Друзі та однолітки потенційно обдарованих дітей також можуть допомагати у виявленні талантів. Для цього використовують метод експертних груп: кожна дитина отримує завдання, де запропоновано назвати партнера, який має кращий набір необхідних функцій для розв'язання завдання. Також є тести, за якими учень може аналізувати себе самостійно. Це надає можливість дізнатися про вміння дитини, спрямованість її таланту та захоплення. Такі тести концентрують увагу на вмінні розв'язувати проблеми, визначають ступінь зрілості. Особливу увагу приділяють діагностиці обдарованих дітей з порушеннями (наприклад, гіперактивним дітям з діагнозом дефіциту уваги та дітям з синдромом Аспергера). Ідеальним віком для виявлення обдарованості вважають період від 4 до 8 років.

Виявлення обдарованих дітей батьками

Майже всі батьки вважають власних дітей особливими і близько 70 % батьків вдаються до ідентифікації обдарованості у дітей. Найпростішим методом є спостереження за здібностями дитини та її взаємодією з навколишнім середовищем.

Навички, які можуть виявити батьки у своєї обдарованої дитини:

- підвищений рівень уваги та розвинена пам'ять;

• лінгвістичні здібності, вміння доводити та обґрунтовувати думку, зв'язно та послідовно її висловлювати, використовуючи складні синтаксичні конструкції та образне мовлення;

- швидке засвоєння нових концепцій, знань;
- зацікавленість у вивченні нового, допитливість;
- читання чи писання в ранньому віці;
- потенціал винахідника;
- чутливість до збудників, самостійна мотивація;
- знання та розуміння соціальних стосунків з дошкільного віку.

В Іспанії спеціально для батьків існує багато сайтів, на яких детально описано феномен обдарованості: тут представлено інформаційні статті, електронні книги, результати досліджень та форуми, на яких можна поставити питання спеціалісту. Одним із відомих сайтів такого типу є www.solohijos.com. На зазначеному сайті спростовано міф про те, що в обдарованих батьків народжуються обдаровані діти. Це абсолютно не вірно, адже спрацьовує ефект усереднення: батьки обдарованих дітей мають нормальний IQ, а у людей з яскравими здібностями народжуються звичайні діти. У родині, де зростає декілька дітей часто обдарованим може бути лише одна дитина. Тобто кореляція IQ між дітьми і батьками не є доведеним фактом. Таким чином, необхідно навести цікаві факти дитинства одного з обдарованих дітей: «З п'яти років я завжди звертав увагу на номерні знаки машин, ці цифри завжди для мене щось означали. Наприклад, перші чотири цифри прочитані у зворотному напрямку – це рік народження А. Моцарта або, якщо додати дві перші і дві останні, буде вік бабусі. Я знав напам'ять всі стаціонарні та мобільні номери телефонів членів родини, а також далеких родичів. Я знав напам'ять 30 словників і стільки ж біографій відомих людей, постійно слухав класичну музику. Коли я грався з іншими дітьми, то не звертав увагу на гру, але знав розміри черевик дітей і групував ці числа, усереднював. У мене не було друзів, але я був щасливим, хоча і розумів, що потрібно адаптуватися до спілкування з іншими. Тоді я почав грати у футбол, завдяки чому у мене з'явилося коло спілкування у спорті».

Проблеми обдарованих дітей

Обдаровані діти мають навички, що невластиві їхньому віку. Нездатність оточуючих на ранніх стадіях визначити і розвивати ці навички може призвести до затримки в інтелектуальному розвитку таких дітей. Може також виявлятися невідповідність між інтелектуальною сферою та іншими аспектами особистості в результаті прискореного процесу розумової зрілості. Це означає, що їхній емоційний, соціальний розвиток і поведінка викликає негативну реакцію з боку однолітків. Очевидно, що освітні потреби цих дітей не відповідають їхньому віку. Однак, якщо вони не повністю реалізують інтелектуальний потенціал, то це формує в них почуття розчарування, що призводить до значного зниження успішності.

Президент Іспанської асоціації обдарованих дітей і високого потенціалу (AESAC), Хосе Антоніо Монтес, вважає, що рання діагностика таланту дітей

віком 2–3-х років є ефективним засобом запобігти визначеним вище проблемам. Інші експерти також погоджуються з тим, що в цьому віці легше виявити задатки таланту, проте для оцінювання здібностей необхідно почекати поки дитині не виповниться 5–6 років. Доведено, що чим більше дитина відходить від середнього рівня розвитку (наприклад, IQ становить 180), тим імовірніше, що вона буде відчувати страждання і відчуження. Адже найрозумніші діти мають глибокі та складні думки, розвинене абстрактне мислення, когнітивні здібності тощо. Відповідно до досліджень професора факультету психології Акереди Ампаро, якщо обдаровану дитину вчасно не ідентифікувати, то можуть виникнути поведінкові проблеми двох типів: 1) дитина відмовляється дотримуватися встановлених правил, проявляє ознаки вербальної та фізичної агресії; 2) дитина намагається відгородитися від зовнішнього світу і створити власний фантастичний світ без соціальних контактів, не бажає спілкуватися з людьми і не захищається, коли її ображають.

Обдаровані діти знають, що відрізняються від однолітків, і тому вони відчувають себе самотніми та не прагнуть подружитися з іншими. Цей факт впливає на показники їхнього навчання, оскільки діти не використовують власний потенціал. Деякі з них мають психологічні проблеми, адже не можуть адаптуватися в навчальному закладі. Коли таке відбувається, то в обдарованих учнів можуть проявитися збентеження, невпевненість у майбутньому, почуття ізоляції, навіть, фізичні страждання. Вони відчувають, що їхні інтереси відрізняються від інтересів однолітків (наприклад, бажання більше читати). Ці ознаки виявляються з різною інтенсивністю, що прямо пропорційна ступеню інтелектуальних навичок дітей. Більш серйозні проблеми часто виникають після 11 років. Для цього етапу характерні більш очевидні симптоми, а саме:

- відсутність зацікавленості в діяльності в класі та невиконання домашніх завдань;
- неадекватна поведінка;
- низька самооцінка;
- негативне ставлення до навчального закладу.

Обдаровані діти мають схильність до постійного почуття внутрішньої свободи і прагнуть виявити індивідуальність. Ці проблеми є результатом невідповідності між суспільним життям та освітою. Отже, обдарована дитина, окрім тих труднощів, що виникають у кожній дитині в такому віці, є проблеми, спричинені її унікальною інтелектуальністю. Аналізувати проблеми обдарованих дітей можна, виокремивши такі категорії: *раннє* та *подальше* дитинство.

В Іспанії розповсюдженим є дослідження феномену обдарованості. Директор Європейського інституту Обдарованості Естебан Санчес Мансано підготував доповідь «Обдаровані діти: наближення до реальності», що містить відповіді на основні запитання про обдарованість дитини.

1. Хто такі обдаровані діти? Це діти, пізнавальні здібності яких виходять за межі того, що є нормою для цієї вікової категорії.

2. Скільки існує обдарованих дітей? Експерти вважають, що близько 2 % дітей є обдарованими.

3. Який відсотковий поділ обдарованості між хлопцями і дівчатами? Виявлено більше обдарованих хлопців ніж дівчат. Однак це не означає, що обдарованих чоловіків більше ніж жінок. Відсотковий поділ однаковий, але дослідження свідчать про те, що виявлення обдарованості залежить від інших (не гендерних факторів), які складно контролювати.

4. Обдарованість – це набута якість чи вроджена? Спадковість значно впливає на дитину, формування її мозку, майбутнього потенціалу, однак щоб ці можливості були реалізовані в майбутньому, необхідно отримати освіту.

5. Як мають поводитись батьки, коли підозрюють, що їхня дитина обдарована? Передусім вони повинні відвідати психолога, який спеціалізується на обдарованих дітях. Цей спеціаліст використовує на практиці різні методи виявлення, відбору і навчання обдарованих дітей. У навчальних закладах, що підтримуються за рахунок державних коштів, психологи відповідають за таке оцінювання.

6. В якому віці можна виявити обдарованість дитини? Зазвичай обдарованість виявляють не раніше ніж у віці 4 років. Психометричні тести, що можна використовувати до цього віку, спрямовані на виявлення психомоторних навичок.

7. Чи необхідно здійснювати діагностику в якомога ранньому віці? Чим раніше батьки і вчителі дізнаються, що дитина обдарована, тим кращий догляд за навчанням та взаємодією з навколишнім світом вони зможуть забезпечити.

8. Якщо у дитини виявили обдарованість, чи повинні батьки створювати особливі умови вдома? Не набагато більше, ніж раніше, оскільки розкриттю обдарованості частково сприяє комфортна сімейна атмосфера. Потрібно мати на увазі, що дитина буде прагнути отримати більше інформації, тому необхідно надати необхідні ресурси для задоволення такого інтересу.

9. Що потрібно робити, якщо обдарована дитина отримує середню освіту? Прискорення навчальної програми дає змогу дитині бути поряд з іншими обдарованими дітьми і дітьми старшого віку. Таким чином, навчальний план буде більш адаптований до їхнього віку та відповідати психічному стану, але водночас потрібно звертати увагу на соціальну адаптацію. Якщо дитина у виняткових випадках нормально взаємодіє з дітьми більш старшого віку, то прискорення програми буде мати позитивний результат, а якщо вона не може взаємодіяти – то негативний.

10. Чи є необхідною додаткова програма для обдарованих? Програми збагачення та поглиблення знань за межами навчального закладу є досить значущими. Вони дають обдарованим учням змогу знайомитися з іншими дітьми з такими ж інтелектуальними характеристиками. Це сприяє тому, що вони можуть поділитися інтересами та мріями, не боячись здатися оточуючим дивними. Це сприяє творчості.

11. Чи існують обов'язкові корегування навчальних планів? Обдарованих дітей необхідно вважати особистостями з особливими інтелектуальними потребами, а тому їм потрібно надати відповідну освіту відповідно до чинних правил.

12. Якщо обдаровані діти успішно навчаються в закладі, то чи будуть проявлятися винятково у зрілому віці після вибору професії? Нам невідома подальша доля дітей після закінчення середнього навчального закладу, але потрібно пам'ятати про те, що багато обдарованих дітей постраждало від наслідків неефективної освіти.

13. Чи відрізняється емоціональний стан в обдарованих дітей від звичайних? Так. Інтелектуальні та творчі навички в обдарованих дітей більш розвинені, ніж в інших. Емоціональний стан може бути активований. Обдаровані діти більш чутливі, ніж їхні однолітки. Вони задають багато питань екзистенціального характеру.

Таким чином, вважаємо, що Україна має вивчати досвід країн Європейського Союзу та застосовувати кращі доробки, що в подальшому забезпечать позитивні результати розвитку української середньої освіти.

Використані літературні джерела

1. *Benito Y.* Inteligencia y algunos factores de personalidad / Y. Benito. – Amarú Ediciones, Salamanca, 1997.

2. *Benito Y.* Proyecto para la Identificación Temprana de Alumnos Superdotados / Y. Benito, J. Moro. – Madrid : Ministerio de Educación y Cultura, 1997.

3. *Flanagan DP y Kaufman, AS* Claves para la evaluación con el WISC-IV. – Madrid : Tea Ediciones, 2006.

4. *Pérez L.* Dos décadas de 'inteligencias múltiples': Implicaciones para la Psicología de la Educación, en Papeles del Psicólogo / L. Pérez, J. Beltrán. 2006.

5. *Pichot P.* DSM-IV, Manual diagnóstico y estadístico de los trastornos mentales. – Barcelona : Masson, 1995.

6. <http://www.mec.es>.

7. <http://blogmanueldorado.blogspot.com>.

8. <http://asenid.com/>.

9. <http://contenidos.universia.es/>.

10. <http://www.mecd.es>.

11. <http://www.SEK.es>.

12. <http://www.acast.es>.

13. <http://www.mundo.es>.

14. http://www.tds.es/c_h_rey/.

15. <http://es.geocities.com/anasyca/>.

16. <http://www.aesac.org/>.

17. <http://www.jccm.es>.

18. <http://www.asociacion-aest.org>.

19. <http://www.fansc.com/>.

20. <http://www.geocities.com>.

21. <http://www.absacbalears.com>.

22. <http://www.tip.duke.edu>.